

Laki László

A MUNKASZOCIOLÓGUSOK SZAKTANÁCSKOZÁSÁRÓL

A Szerb SZK Szociológiai Egyesületének Munkaszociológiai Alosztálya az idén június 20—21-ig Nišben tartotta meg ötödik — immár hagyományos — évi szaktanácskozását. A tanácskozás témája az öngazgatású társadalom munkaszociológiája volt, ezen belül pedig két kérdéscsoportra összpontosultak a szakbeszámolók: az öngazgatású társult munka munkaszervezésére és munkaszociológiájára.

A tanácskozásról általánosságban elmondható, hogy az idei valamivel gyengébben volt megszervezve a korábbiaknál, ami abból is látható, hogy a 26 bejelentett szakdolgozatból a szervezők mindössze tizennégyet tudtak a résztvevőknek előzetesen eljuttatni. Ez a szervezési fogyatékoság aztán rányomta bélyegét a tanácskozás munkajellegű részére is, amikor a résztvevők az egyes kérdéscsoportok beszámolóit megvitatták.

A tanácskozáson e sorok írója is részt vett szakbeszámolójával, s így módjában áll néhány elhangzott észrevételt és figyelemre méltó gondolatot elmondani.

A tanácskozás megnyitóján dr. Danilo Ž. Marković, az alosztály elnöke mondott bevezető beszámolót. Címe A szocialista öngazgatás és a munkaszociológia volt. A beszámoló lényegében azt taglalta, hogy a munkaszociológia kutatásainak legfőbb területe az öngazgatású szocializmusban is: a munkaszervezés, az ügyvitel, a munkahelyi légkör (vagy munkaerkölcs), az életmód és a munkásvédelem. A szerző a munkaszervezéssel kapcsolatban rámutat arra a veszélyre, ami szocialista öngazgatású társadalmunkat fenyegeti, ha válogatás és változtatás nélkül alkalmazzuk a „behozatali” nyugati, tőkés rendszer technológiáját. Ezzel a technológia-átvétellel ugyanis behozzuk a munkás munkahelyi kihasználásának a szocialista társadalmi viszonyokkal ellentétes módszereit, valamint a munkahelyek humanizálódásának elhanyagolását is. Az átvett technológiák káros következményeinek csakis a szocialista öngazgatásnak megfelelő munkaszervezéssel állhatjuk útját. A szerző a továbbiakban megállapítja, hogy a szociológiai kutatások rendszerint fi-

gyelmen kívül hagyják a társult munka ügyvezetésének emberi problémáit, valamint hogy a munkahelyi légkör kialakítása milyen nagy jelentőségű a munkatermelékenység növelésében, illetve a szocializmus továbbfejlesztésében.

A tanácskozás második beszámolója dr. Vljako Petković munkája volt, amely mélyreható és átfogó képet nyújtott a szervezéstudományok történelmi fejlődéséről, kezdve F. W. Taylor 1903-ban megjelentetett Shop managementjától, az ún. neoklasszikus elméleteken át egészen a mai korszerű szervezélméletekig.

A következő beszámoló dr. Laki Lászlónak a Műszaki-technológiai fejlődés hatása a munkaszervezésre c. munkája volt. Ez a munka rövid áttekintést ad a legismertebb munkaszervezési elméletekről és gyakorlati alkalmazásokról, külön foglalkozva az egyes nagyüzemi termelési formákkal, ezek munkaszervezési jellegzetességével és a munkavezetők szerepköri változásaival a nagyüzemi termelés műszaki és technológiai korszerűsítése következtében. A beszámolóban helyet kapott Veljko Rusnak a hatvanas évek derekán néhány szlovéniai fémipari üzemben végzett felmérése. Ezeket az adatokat az alábbiakban ismertetjük:

Rang-sor	A vezető káderek munkafeladatai	Időráfordítás indexe
1.	A munkásoknak nyújtandó szaksegítség	166
2.	Az előre nem irányzott problémák megoldása	149
3.	Anyag- és szerszám-előkészítés	148
4.	A termékek minőségi ellenőrzése	116
5.	A munka beosztása a munkások között	100
6.	Tanácskozás a feljebbvalókkal	91
7.	Termelőmunka	60

A beszámoló végezetül kitér a termelést és a munkaszervezést vezető szakemberek jellegzetes helyzetére öngazgatási viszonyaink közepette, amikor a munkás a végrehajtó funkciók mellett irányítási hatáskört is kap. Ehhez azonban megfelelő információkra van szüksége, amit rendszerint a szakemberek szolgáltatnak, s ebben a tevékenységükben jut leginkább kifejezésre pozitív viszonyulásuk szocialista öngazgatásunk fejlesztéséhez, ha nem élnek vissza a vezető beosztásukkal, az információk birtoklása tekintetében és az öngazgatású döntéshozatalban.

Ezután Aleksandar Aca Minić A társult munka — a termelési viszonyok öngazgatású tartalma c. beszámolójában a munka marxista meghatározásából kiindulva rámutatott, hogy a munka teljes felszabadulása a szocialista öngazgatásban különös jelentőséget kap a korábbi társadalmi maradványok megváltoztatásában és az elidegenülés minden formájának túlhaladásában. Az elidegenülés megszüntetése pedig a jöve-

delmi viszonyokon alapuló társultmunka-szervezetekben érhető el. A társadalmi tulajdonban lévő termelőeszközök használatával a munkásosztály a társult munka szervezeteiben teljesítheti történelmi feladatát a munka és a társadalmi eszközök társításában és a termelési folyamatról meghozandó döntésekben.

Dr. Ljubiša Krstić professzor Az öngazgatású döntéshozatal a társult munka szervezeteiben mint a munkaszervezés és termelékenység fő összetevő eleme a termelőerők korszerű feltételei között című munkájában abból a megállapításból indul ki, hogy a szocialista öngazgatási viszonyok között a társult munka mint összetett rendszer működik, mivel ezt a munkamegosztás és a termelés műszaki-gazdasági alapja megköveteli. Az öngazgatású társultmunka-szervezet azonban az újfajta termelési és társadalmi viszonyok szemszögéből is összetett rendszert képez. Ennek az összetett rendszernek az egyik alrendszere — amely ugyancsak egy összetett rendszer — az öngazgatású döntéshozatal. Ennek az összetett rendszernek egyik pillére — a szerző szerint — a helyes tájékoztatás. A korszerű termelési mód azonban megköveteli a mind teljesebb műszaki munkamegosztást és a termelés egész folyamatában részt vevő tényezők összekapcsolódását, integrációját. Ez a folyamat az öngazgatási és a döntéshozatali rendszert még összetettebbé és összefüggőbbé teszi. Az öngazgatási integrációs rendszer alapját a társult munka alapszervezete képezi, ahol a dolgozók döntenek munkafeltételeikről és munkaeredményükről. Ezzel kapcsolatban a szerző leszögezi, hogy „a döntéshozatal decentralizációja az integrációs egységen belül alapfeltétele az optimális döntéshozatalnak”. Az integrációs egységekben a társult munka alapszervezeteit a közös érdek érvényesítésére és a cél elérésére egy közös program serkenti. E közös cél érdekében olyan eszköztársítás szükséges az integrációs egységekben, hogy ez az egész rendszer érdekeinek megfelelően. A szerző éppen ezekben az összetett integrációs rendszerekben tulajdonít nagy fontosságot az idejében történő tájékoztatásnak, ebben viszont óriási szerepet játszanak a kibernetikai automatikus adatfeldolgozó rendszerek. A beszámoló befejező része kitér az öngazgatási összetett rendszerek szakvezetésére és irányítására, s ebben a folyamatban a szakemberek szerepére is.

Dr. Brkić beszámolója az automatizációval, a jutalmazással és a munkatermelékenységgel foglalkozott. A dolgozat az automatikus nagyüzemi rendszerek problémáját vizsgálja a javadalmazás, az egyre növekvő kollektív felelősség és a munkavégzés motiváltsága szemszögéből.

Dr. Miroslav Radovanović A szociológia praxeológia tárgyát és feladatait vette vizsgálat alá; részletesen felsorolta azokat a kérdéseket, feladatokat, amelyek a szociológiának egy külön gyakorlati ágazatába tartoznak. A szerző megkülönböztetett figyelmet szentel a főiskolai és a felsőfokú szociológiai oktatásnak. A beszámoló ezenkívül kitért a szociológusok elhelyezkedési problémáira és a szociológusok gyakorlati

munkájában jelentkező nehézségekre, majd részletesen elemezte a szociológusok elhelyezkedési lehetőségét és munkakörüket.

Ezeket a főleg elméleti munkákon kívül a tanácskozáson a konkrét, gyakorlati kutatási eredményeket is ismertették. Ilyen volt például Veroslava Tanasijević A munkaerőlcis a társult munkában című szakdolgozata, amelyben előzetes adatokat közöl egy folyamatban levő kutatásról, a Belgrádi Mezőgazdasági Kombinátból. A beszámoló a munkahelyi erkölcs problémáját a következő szemszögből vizsgálta: 1. a munkás viselkedése és a munkához való viszonyulása, 2. az együttműködés és jelentősége, 3. a társadalmi tulajdonhoz való viszonyulás, 4. a jutalmak és büntetések jelentősége a munkafolyamatban, 5. az egymás közötti viszonyok a munkán, 6. a Kommunista Szövetségben és az öngazgatási szervekben való részvétel, 7. munkahelyváltoztatási lehetőségek.

Milan Antić a szocialista öngazgatású társadalom munkaszociológiájának feladatairól írt. Utal arra, hogy a marxista társadalomtudományok mindig a közvetlen társadalmi valóságból indulnak ki, s ezért nem engedhetik meg a társadalomtudományok osztályjellegének és ideológiájának semlegességéről szóló polgári elmélet meghonosodását. Beszámolója végén a szerző megállapítja, hogy „a munkaszociológia lényege az egész társadalom fejlődése”, amelyben „a szocialista öngazgatású társadalom nyílt és adogmatikus társadalomként jelentkezik, a tudományos érdek pedig mint általános társadalmi érdek”.

Branko Jovanović szociológus A vezető szervek megválasztási lehetősége egyazon szociális alapon című dolgozatában az igazgató megválasztásával és a társult munkában betöltött szerepével foglalkozik. Megállapítja, hogy az utóbbi időben jelentősen javult az igazgatói állást betöltő személyek iskolai végzettsége és képesítése, de a kutatások azt mutatják, hogy a szakemberek többsége mégse vállalja szívesen ezt a munkakört. Egyes kutatások arra is kitérnek, hogy miért nem pályáznak a szakemberek az igazgatói állásra. Okai a következők: 1. a jelöltek bizalmatlansága a pályázattal szemben; 2. a szakemberek bizonytalansága, hogy hátha meg sem választják őket, mivel gyakran nem a szak tudás a legfőbb feltételi kritérium, hanem valami más; 3. az igazgatói munkahely nincs foglalkozásként elismerve; 4. az igazgatói munkakör összetettsége és a vele járó felelősség. Ez utóbbi ok különös mértékben vonatkozik az öngazgatás viszonyaira. A beszámoló második része konkrét adatokat elemez egy összetett társultmunka-szervezet vezető munkahelyeinek betöltésével kapcsolatosan. Az elemzésből a szerző azt a következtetést vonja le, hogy „a jelenlegi változások, de külön azon változások következtében, amelyek az új társultmunka-szervezetek kialakulásához vezetnek, feltétlenül nagyobb gondot kell fordítani nemcsak a technológiai, műszaki, természetes és egyéb forrásokra, hanem a szakemberekre, különösen a kulcsfontosságúakra, mint pl. a vezető káderek”.

Asen Videnov professzor a szociális biztonság elméleti kérdéseiről írt a kollektív vezetőség és felelősség feltételei között. E rendszerben — állapítja meg — a szociális biztonság alapját a munka, a társulás és a szabad munkacsere, az öngazgatási érdekegyeztetés és a szolidaritáson meg a kölcsönösségen alapuló emberi viszonyok képezik. Mindezek a tényezők külön jellegzetességet kölcsönöznek a munkaszervezés és döntéshozatal, valamint az irányítás és vezetés folyamatának. A kollektív vezetés elméletével a szervezésnek és a társadalmi alapviszonyoknak két ellentmondását lehet megszüntetni, mégpedig az autokratikus viszonyokat az ügyvezetésben és irányításban, valamint a demokratikus viszonyokat a döntéshozatalban. A kollektív munka — írja a szerző — a vezetés hatáskörének megvalósításában biztosítja az egyéni és a közös felelősség egységét, ami mind az autokratikus, mind a demokratikus irányítási rendszerben sajátos módon jutott eddig kifejezésre.

Andon Kostadinović és Dragoljub Đorđević magiszterek az öngazgatásra való nevelést elemezték a társult munkában. A korszerű termelést a szakképesítés és szakosítás fokozása jellemzi, ami az oktatást is egy nagy feladat elé állítja. Az öngazgatás fejlődése tehát állandóan új kérdések megoldását követeli az oktatástól. Az eszmei nevelés fontosságát ecsetelve a szerzők ismertetik a belgrádi Öngazgatók Klubja munkaprogramját, s végül megállapítják, hogy „az öngazgatásra nevelés minden formáját ki kell terjeszteni az ember életének valamennyi szakaszára, az iskoláskor előtti, az iskoláskorra, a szakmai képzésre és a szakmai továbbképzésre”. Ezért a marxista nevelésbe be kell kapcsolni minden tényezőt, kezdve a családtól a legfelső fokú oktató-nevelő intézetekig és társadalmunk minden szubjektív tényezőjéig.

Slobodanka Janković beszámolójában az ügyvezető szerv szerepével foglalkozik a társult munka dolgozói öngazgatói jogainak védelmében és tiszteletben tartásában. Tüzetesen elemzi a szocialista áru-pénz-piac viszonyok következtében kialakuló öngazgatói érdekkülönbségek áthidalásában betöltött szerepét, az öngazgatási jog akadálytalan gyakorlását, az öngazgatási döntések alkotmányosságának és törvényességének védelmét és más feladatokat, amelyek az ügyvezető szerv (akár egy személyes, akár testületi) hatáskörébe tartoznak.

Dr. Boško Prokićnak, a niši Bölcsészkar professzora beszámolójának címe: Az ügyvezetés és a társadalmi szolgálatok. A beszámoló három kérdést taglal: 1. azok a meghatározó tényezők, melyek előfeltételezik a társadalmi szolgálatok ügyvezetésének sajátosságait a gazdasággal szemben; 2. az öngazgatás rendszere a társadalmi szolgálatokban és 3. a társadalmi szolgálatok egyes ágazatai ügyvezetésének sajátosságai. A szerző szerint a társadalmi szolgálatok feltétlenül szükségesek, ám munkájuk eredményét és minőségét nagyon nehéz (de nem lehetetlen) megfelelő módon mérni és értékelni. A társadalmi szolgálatok jellegzetessége még a folytonosság, a szolgálataik igénybevétele tekintetében az egyenjogúság és a foglalkoztatottjaik különleges erkölcsi követelmények-

nek való megfelelés. Miután a szerző rövid áttekintést ad az öngazgatás fejlődéséről a társadalmi szolgálatokban, felsorolja azokat a sajátosságokat, amelyek a társadalmi szolgálatok öngazgatásában jelentkeznek. Ezután a beszámoló az oktatási és az egészségügyi ügyvezető szervek tevékenységét részletezi. (Mellékesen jegyzem meg, hogy ez a munka átfogósága, részletessége és érthetősége miatt megérdemelné, hogy teljes egészében megjelenjen folyóiratunk hasábjain.)

Ebből a rövid ismertetőből, amely nem törekedett ugyan teljességre, képet alkothattunk a szociológusok munkaszociológiával foglalkozó alosztályának szaktanácskozásáról. A szakdolgozatokról és az általános vitából kitűnt, hogy ez a tudományág még mindig keresi helyét hazánk tudományos életében, a munkaszociológusok pedig nem élvezik az őket megillető társadalmi elismerést, akár a tudományos-kutató intézetekben, akár az oktató-nevelő intézményekben, akár a közvetlen termelésben dolgoznak is. Megállapítható ezenkívül, hogy ez a tanácskozás is egy jelentős esemény magának a tudományágnak az affirmálásában és a szakemberek eszmecseréjében, öngazgatási gyakorlatunk időszerű kérdéseinek elméleti és gyakorlati megvilágításában.